

Major Nándor

∴ Író, Újvidék
∴ ma.jor@eunet.rs

A POLITIKA JELLEGÉRŐL

On the Character of Politics

Stanko Cerović hosszú évek óta lucid publicisztikájával érdemelte ki az olvasóközönség figyelmét Szerbiában. Nemrég könyve jelent meg *Az idő vér – A művész a Halál Civilizációjában* címmel, amelyben a délszláv háborúkról, az Európai Unióról, a nacionalistákról, a gyarmatosított elitről, történelmi témákról és a harmadik világháborúról ír, amely szerinte – jól fogódzkodjunk meg – már kopogtat az ajtónkon. Könyvének megjelenése alkalmából a *Vreme* című politikai magazin kiadós interjút készített vele, amelyben az ragadta meg leginkább a figyelmemet, ahogyan a politika jellegéről vélekedett. A Dobrica Ćosić szerepvállalására vonatkozó kérdésre – egyebek mellett – így válaszolt: „Ha nem tévedek, ő, csak a számára ismert okokból, mindig a nemzet elhivatott vezetőjének képzelte magát. Lehet, hogy ő emberként is, íróként is érdekes, lehet, hogy jó és tisztességes, mindez nem fontos. Az a fontos, hogy úgy lépett fel, mint aki a szerb történelem tolmácsa, és – miként a nacionalistáknak mindenkoron – óriási önbizalommal, kész megoldása volt mindenre, amit fontosnak vélt. Ćosićtyal az a baj, ami többnyire a nacionalistákkal, s nemcsak a szerbekkel adódik, hogy rendíthetetlenül meg vannak győződve arról, miszerint népük szeretete elég ahhoz, hogy kitűnően értsenek egy hivatáshoz, amelyről rendesen fogalmuk sincs. Ez a hivatás pedig a politika. A nacionalisták nem értik a körülöttük zajló világot, s az időt sem, amelyben élnek, s nem is érdekli őket az előbbi sem, az utóbbi sem, nem értik a gazdaság szerepét, a politika törvényszerűségeit és csapdáit, holott talán ez a legbonyolultabb mesterség a világon. A politikában, miként a művészetben is, szükséges, hogy az ember megértse a realitást, a művésznek azonban van ideje arra, hogy hőseit javítgassa, a politikában viszont nincs javíthatóság, a játék élő emberekkel és népek sorsával folyik. A politikában, miként az életben, egy eszme vagy egy terv rendesen csak egyszer jó és kivitelezhető, a körülmények meghatározott közrejátszásával, ott és akkor, s ha akkor nem keltették életre, mindenben változtatni kell. Az élet nem ismétlődik. Természetesen az embernek hünek kell lennie saját népéhez és annak történelméhez, de a törté-

nelmet nem lehet kieroszakolni. A nacionalisták úgy gondolták, hogy Jugoszlávia a szerb nép legnagyobb tévedése. Joguk van ilyen interpretációra, de nem ez itt a kérdés. A kérdés az, hogy Jugoszlávia már hetven éve létezett, ez realitás volt, és hogy az államok mindig drámaian és előre nem láthatóan hullanak szét, ezzel nem lehet játszani, az embernek legfőképpen nem szabad olyan helyzetbe kerülnie, hogy felelős legyen egy ilyen széthullásért: rengeteg lesz a szenvedés, és az emberek el fogják átkozni őt, a saját népe fogja a rövidebbet húzni. Mindez nem azt jelenti, hogy a nacionalisták rosszak vagy örökkön-örökké ártalmas emberek. Csupán akkor ártalmasak, ha aktívan beleártják magukat a politikába. Méghozzá azért, mert halvány fogalmuk sincs arról, mi a politika. De hasznosak a hagyományok és a függetlenség konzervatív őreiként, különösen olyan időkben, amilyen ez a mai, amikor a népeknek felületes és buta módokat nagy és értékes eszmeként sóznak a nyakukba. Így, amikor kivonulnak a politikából, de hűek maradnak népükhöz, sokkal nagyobb megértéssel viseltetek irántuk, mint a különféle mondialistáknak bármelyik áramlatához.”

A szöveg jól hangzik. Élvezettel olvastam. Nem az érveire figyeltem, a sodrása, már-már – bármily különösen hangzik – művészi kifejezőereje ragadott magával. Azután rágódni kezdtem a szövegen. Azt, amit Cerović a nacionalisták „alkalmatlanságáról” mondott a politikában, közönséges előítéletnek véltem, amire egy szót sem érdemes fecsérelni. Történelmi tény, hogy a nacionalisták számtalan országban éppoly legitímen esélyesek voltak, hogy politikájukat hatalmi úton érvényesítsék, s a maguk szempontjából ezt rátermetten meg is tették, mint bármely más politikai irányzat aktőrjei. Egyszermind: nemcsak a nacionalisták, hanem a szocialisták vagy a liberálisok között is vannak fanatikusok. Más lapra tartozik, hogy Cerović irtózik a nacionalista politikától. Én sem tartozom a hívei közé. Ez azonban nem ok arra, hogy letöröljük őket a tábláról. Erről ne essen több szó. Nekem más kötötte le a figyelmem a szövegben. Előbb ezen akadtam fel: Cerovićnél mintha a politikának egy-egy nép történelméből közvetlenül kellene következnie, miközben minden időpontban adva van az a lehetőség, amely a körülmények közrejátszása folytán épp akkor kelthető életre, s ha az az időpont elmúlt, a politikának át kell állnia arra a megoldásra, amely csupán a következő időpontban kelthető életre, azt is tudván, hogy semmi meg nem ismételtető.

De vajon a politika csakugyan ilyen végzetes, egyoldalú függvénye volna a történelemnek? Szerintem a politika – lazán fogalmazva – meghatározott érdekekből s velük egybefonódó kultúrából, életvitelből, történelemfelfogásból, értékekből táplálkozva építi fel jövőképét; szándékok révén, akaratérvényesítéssel jut kifejezésre; sikereit, kudarcait hatalomgyakorlással éri el; döntően a hazai és a nemzetközi politikai aktőrök közötti erőviszonyok befolyásolják a kivitelezést is, eredményt is. És minden időpontban nemcsak egy, hanem több, más-más politikai áramlat számára van lehetőség arra, hogy a vetélkedés eredményeképpen

akarátát hatalmi úton némiképpen érvényesíthesse. Van, aki dominál, van, aki többet, van, aki kevesebbet kicsikarhat magának. A politika nem egymást váltogató állapotokban, hanem folyamatokban jut kifejezésre.

Cerović így folytatta fejtegetését: „A nacionalisták tragédiáját egy eszmei jellegű kísérlettel jelenítem meg. Felejtsd el, hogy Milovan Đilas a nagybátyám volt, úgy beszélünk róla, mint egy közszereplőről, akihez személy szerint nem kötődünk. 1995-ig élt. Öreg, de egészséges és lucid ember volt. Belgrádban élt, és a neves szerb nacionalisták kitűnően ismerték, némelyikükkel közeli barátságban volt. Most gondold el ezt a helyzetet: vége a hidegháborúnak, Đilas a legismertebb disszidens a világon, presztízse Nyugaton, főként Amerikában mérhetetlen; viharos élete végén a politikának, az életnek, a népek közötti viszonyoknak aligha volt azokban a napokban hozzá fogható ismerője szerte a világon; szerb hazafi, meggyőződéses jugoszláv, őszintén kötődött minden délszláv néphez, ismerte a jugoszlávkérdést, és tudta, mit akarnak a nyugati hatalmak, és mi lehetséges. A nyugati vezetők akkor versengtek volna, hogy találkozzanak vele, hogy fényképezkedhessenek vele, úgy tekintettek volna fel rá, mint az utolsó európai nagyságra, és ez a legfontosabb: lehetetlenség, elképzelhetetlen lett volna, hogy bármelyik amerikai elnök elutasítsa azt, amit abban a pillanatban Đilas előterjesztett vagy védelmezett volna. Azt, amit ő abban a pillanatban elérhetett volna a világ hatalmi központjában, talán senki más el nem érhetett volna. Világos-e, hogy a szerbek mivel rendelkeztek akkor Belgrádban? Az egyetlen emberrel, aki képes lett volna a szerb nép számára a legjobb megoldást előterjeszteni, amely a többi délszláv nép számára is elfogadható lett volna, és amelyet Amerika és Európa nem vethetett volna el. Most fogd fülön és kérdezd meg a nacionalistákat, Čosić vezetésével: jó, hát kendtek miért nem kérdezték meg Đilast, mit kell cselekedni? Ő tudta, ti nem tudtátok; ő életre kelthette volna, ti nem kelthettétek életre. Miért nem kértétek fel valamilyen hivatalos tárgyaló funkció betöltésére, miért nem indítottatok kampányt mellette Belgrádban? Senkit sem veszélyeztetett, semmilyen ambíciói nem voltak, nyolcvanéves volt, de biztosan nem utasította volna el, hogy országa és népe érdekében megtegye azt, amit kell. Ez oly nyilvánvalónak és egyszerűnek látszik. Kivéve a nacionalisták számára, akik így gondolkodnak: én mindent tudok, elérkezett az én pillanatom. Öngyilkos irigység: ő már híres ember, sok volna neki, majd én most megmutatom, micsoda csodagyerek vagyok. Čosić elfogadta Szerbia elnökének a szerepét, valami ilyesmit, s hallottam, hogy Milošević a végén azt mondta neki: »Dobrica, azt gondoltam, hogy te értesz valamihez, de neked minderről fogalmad sincs.« Nem tudom, hogy igaz-e, de közel állt az igazsághoz. A nacionalisták bűne a tudatlanok arroganciája.”

Rég olvastam ennyire gondolatébresztő szöveget. Persze elvitatásra buzdított. Azt sem tudom, hol kezdjem. Ez esetben talán mégsem Dobrica Čosićyal volt baj, hiszen amikor államfő lett, már folyt a háború. Már csak Kis-Jugoszlá-

via első elnöke lehetett. Ha Đilasnak volt olyan elképzelése, amely a szerbek számára legjobb, a többi délszláv népek és a világ számára pedig elfogadható lett volna, akkor annak nyilván a háború kezdete előtt lehetett volna hasznát venni. Talán akkor, amikor Ante Marković volt a jugoszláv miniszterelnök. Talán azoknak kellett volna Đilashoz fordulniuk, akik Ante Markovićot is hatalomba emelték. S ők nem nacionalisták, hanem kommunisták voltak. Čosićot Milošević már csak akkor hozta pozícióba, amikor be akarta fejezni a háborút. Meg Milan Panićból, az amerikai szerb üzletemberből is akkor csinált miniszterelnököt. Meg akarta nyerni Amerikát Kis-Jugoszlávia pártfogójául. Beletört a bicskájába. Čosić még Palébe is elment Miloševićtyel és a görög Micotakissszal, hogy a boszniai szerbek parlamentjével elfogadtassa a Vance–Owen-tervet, mert Kis-Jugoszlávia erőforrásai már elapadtak, s Čosić is úgy vélte, már csak rosszabb jöhet. De Karadžićék elutasították a jó tanácsot. Álltak elébe a további öldöklésnek. S vajon a szerbek jobban jártak volna-e a Vance–Owen-tervvel, mint jártak a Daytoni békeszerződéssel? S mi volt ennek az ára?

Aztán meg jó lett volna, ha Cerović megfogalmazza, miből is állt Đilas korszakalkotó megoldása. Hogy olvasóként latolgathassuk, valóban az lett volna-e a legjobb a szerbek számára, s valóban elfogadhatták volna-e a többi délszlávok, sőt a világ is, vagy talán mégsem. Így csak feltételezhetjük, hogy Cerović tud valamit, amit nem hajlandó megosztani velünk, s ábrándozhatunk naphosszat, vagy kételyekkel hadakozhatunk üres óráinkban. Szerintem – csak hosszú évek múltán, vívódva jutottam el ehhez a belátáshoz – az lett volna minden érdekelt számára a legjobb megoldás, ha a jugoszláv köztársaságok 1990-ben, amikor ez napirenden volt, békességben szétváltak volna, miként a Szovjetunió és Csehszlovákia köztársaságai tették. Megkockázatom: amikor lehetővé vált, hogy a délszláv népek az európai integrációhoz csatlakozzanak, számukra a jugoszláv integráció betöltötte korábbi, igen fontos szerepét. Az integráció megduplázása tehertélt jelentett. A szétválást minden jugoszláv köztársaság elfogadta, kivéve Szerbiát. Meg Szerbia nyomására Montenegrót. Szerbia semmi másról, csak egy „korszerű”, értsd erősen centralizált jugoszláv föderációról akart hallani. Mert azt remélte, abban dominálhatna. Midőn pedig Szerbia és Montenegró magára maradt, nem egy centralista, hanem ugyancsak egy laza kapcsolatokkal rendelkező föderációt keltettek életre. Amit Szerbia a többitől megtagadott, azt Montenegróval folytatta. S később Montenegrót, midőn az meggondolta magát, Szerbia hagyta megtorlás nélkül különválni. Igaz, ez már 2006-ban, Milošević után történt. De nem hagyta 1991-ben Horvátországot és Bosznia-Hercegovinát.

Azonkívül úgy vélem, hogy a fordulat éveiben korántsem volt olyan egyértelmű, hogy Đilasnak korszakalkotó politikai megoldásai lehetnek a szerbek, a többi délszláv nép és a világ számára. Természetesen Đilas hosszú éveken át sikeres, hangadó politikusnak számított, de csak Tito csapatának tagjaként. Sajat

politikai elképzeléseiről, amelyekkel szembekerült Tito törekvéseivel, 1954-ben kiderült, hogy ütköznek a hazai és a nemzetközi erőviszonyokkal. Utolsó aktív politikai szereplése, nem lévén összhangban a lehetőségekkel, balfogásnak bizonyult. Igaz, ahogyan emiatt elbántak vele, kárhozatos dolog volt, és méltán váltott ki együttérzést oly sok emberből. Amit utána Đilas művelt, az már nem az aktív politika, hanem a disszidencia világába tartozott. Az más diszciplína volt. Disszidens műveinek sohasem volt észlelhető hatása a hazai politikai porondon. Đilasnak sohasem voltak aktív politikai erőt képviselő követői. Disszidens művei nem az aktív politika számára, hanem a hazai kommunista mozgalomhoz kapcsolódó eszmetörténet szempontjából voltak jelentősek. Visszaemlékezései pedig a történelemtudomány számára. Az elmondottak következtében szerintem 1989 és 1991 között senki sem gondolhatta, hogy Đilasnak párját ritkító elképzelései lehetnek az aktív politika számára. S ha voltak, ugyan miért nem hozakodott elő velük? Ő, aki annyi mindenről nyilatkozott, miért épp ezt fojtotta magába?

Ezen is tépelődöm: Cerović azt sugallja, Đilas megoldása olyan elemeket is tartalmazhatott, amelyek nem lettek volna az amerikai elnököknek ínyére. Mi mászt jelenthetne az a kitétele, hogy Đilas nagysága előtt meghajolva, nem tagadhatták volna meg tőle a megoldást. Mintha Cerović kissé túlméretezte volna Đilas nagyságát. Mert vajon a nagyhatalmagnál úgy működik-e a politika, ahogy Cerović feltünteti? Úgy működött-e az egypólusú világ kialakulásának napjaiban? Szerintem a nagyhatalmak államférfiait a jól felfogott érdekek vezéreltik, s nem hajbókolnak senki előtt. Politikájukban kemény, sőt könyörtelen a bánásmód. Úgy gondolom, Đilast figyelmesen meghallgatták volna, örömmel le is fényképezkedtek volna vele, de ha úgy ítélték volna meg, hogy megoldása valamely ponton keresztezi számításukat, kárpótlás viszont sehol a láthatáron, akkor vállon veregették volna, és elnézően hazaküldték volna.

Végül még ezt is szóvá kell tennem: az a szerep, amelyet Cerović Đilasnak szánt, a parlamenti demokrácia körülményei között anakronikus volt. A XX. században legfeljebb a puhadiktatúrák vezetői, például Tito vindikálhatta magának azt a szerepet, hogy majd megmondja, mi a legjobb minden népe számára, s azok azután életre is keltik a hallottakat. Nem a halottakat. De közben neki is folyton egyezkednie kellett, s engedményeket kellett tennie a közvetlen munkatársai képviselte áramlatok némelyikének. Többnek is párhuzamosan. Aki másként képzeli, nem számol a realitással. Talán a törzsközösségekben juthatott volna egy-egy vátesznek olyasféle szerep, amilyent Cerović Đilasnak szánt. Ahhoz az kellett, hogy nyilatkozásai az emlékezet szintjén „megbízhatóak” legyenek. A parlamenti demokráciában viszont szabály, hogy a politika aktőrjei vetélkedve, az erőviszonyok kereszttüzében, hatalmi úton döntenek el az ország sorsát, s a nép viseli annak következményeit. A háborúét is, ha akadt, aki kirobbantotta. Đilasnak ezért sem voltak esélyei.